

ARKADIUSZ NYZIO

Uniwersytet Jagielloński
ORCID: 0000-0003-1099-9375
arkadiusz.nyzio@gmail.com

PREZYDENT POLSKI JAKO ORGAN OPINIODAWCZY I KONSUMENT INFORMACJI SŁUŻB SPECJALNYCH

**The President of Poland as an Opinion-Giving Authority
and Consumer of Intelligence Information**

Abstract

The primary dimensions of the relationship between the Polish intelligence community and the office of the President of Poland include the obligation of the intelligence services to provide the president with pertinent information, alongside the president's limited opinion-giving powers. The author aims to elucidate the often-overlooked dynamics between the presidential office and the Polish intelligence community. To this end, five research questions have been formulated. First, what formal and informal mechanisms does the head of state possess to exert influence over the intelligence services? Second, to what extent and with what frequency have successive presidents exercised their powers to impact the operations of these services? Third, have the legal frameworks or political practices governing this relationship changed during the Third Polish Republic, and if so, in what manner? Fourth, is the relationship characterised by dysfunction, and if so, to what degree? Fifth, what legal reforms could improve this relationship? The author contends that the current relationship is characterised by a lack of structure and inadequate legal provisions, indicating that a thorough revision is urgently needed.

K e y w o r d s: president of Poland, intelligence community, relationship, Polish intelligence services, intelligence cycle, consultative powers

Prezydent Polski jako organ opiniodawczy i konsument informacji służb specjalnych

Abstrakt

Do podstawowych aspektów relacji pomiędzy polskimi służbami specjalnymi a urzędem Prezydenta RP należy obowiązek służb dotyczący dostarczania głowie państwa istotnych informacji oraz ograniczone uprawnienia opiniodawcze prezydenta. Celem autora jest poddanie analizie tego pomijanego w literaturze zagadnienia. W tym celu sformułowano pięć pytań badawczych. Po pierwsze, jakimi formalnymi i nieformalnymi instrumentami wywierania wpływu na służby dysponuje głowa państwa? Po drugie, w jakim stopniu i z jaką częstotliwością kolejni prezydenci używali swoich uprawnień do wpływania na służby? Po trzecie, czy ramy prawne lub praktyka polityczna w tym zakresie ulegały zmianom w okresie III RP, a jeśli tak, to w jaki sposób? Po czwarte, czy relacje te charakteryzują się dysfunkcją, a jeśli tak, to w jakim stopniu? Po piąte, jakie zmiany mogłyby wzmocnić tę relację? Autor twierdzi, że relacje pomiędzy prezydentem a wspólnotą wywiadowczą są nieprzemyślane, a dotyczące ich przepisy zasługują na gruntowną rewizję.

S ł o w a k l u c z o w e: prezydent Polski, wspólnota wywiadowcza, relacje, polskie służby wywiadowcze, cykl wywiadowczy, uprawnienia opiniodawcze

WSTĘP

Zgodnie z ustawą zasadniczą Prezydent RP stoi na „straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium” oraz pełni funkcję „najwyższego zwierzchnika”¹ Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (SZRP). Z kolei podstawową funkcją służb wywiadowczych, nazywanych przez polskiego prawodawcę „służbami specjalnymi” (dalej: służby), jest pozyskiwanie informacji wartościowych z punktu widzenia interesów państwa, ich przetwarzanie oraz dostarczanie właściwym decydom, nazywanym w doktrynie „konsumentami”. W porządku prawnym nazywa się ją realizacją czynności analityczno-informacyjnych (CAI). *Differentia specifica* służb jest zatem nierozzerwalnie związana z polityką bezpieczeństwa państwa, a tym samym z organami odpowiedzialnymi za jej kreowanie. Od początku III RP za zapewnianie bezpieczeństwa państwa odpowiada Rada Ministrów (RM), co jednoznacznie sytuuje służby w pionie rządowym. Skoro jednak zadania w zakresie bezpieczeństwa posiada

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

również drugi człon egzekutywy, to należy zastanowić się nad jego relacją ze służbami.

Obok właściwości, zadań, kompetencji i struktur służb, w studiach nad wywiadem analizuje się środowisko, w którym one działają. Szczególną rolę odgrywają zagadnienia programowania, nadzorowania, kontrolowania, współdziałania i koordynacji służb, odnoszące się do różnych wymiarów relacji pomiędzy służbami a innymi podmiotami². Do tego grona należą oczywiście prezydenci. W państwach, w których ich ustrojowa pozycja jest bardzo silna, na czele z USA, temat ich wpływu na służby jest przedmiotem licznych naukowych opracowań³. Polska należy do państw o eklektycznym systemie politycznym⁴, ze specyficzną pozycją głowy państwa⁵. Prezydent RP pojawia się w niemal każdej pozycji poświęconej ustrojowemu usytuowaniu polskich służb⁶, najczęściej jednak w charakterze pobocznego tematu – zwykle w kontekście systemu nadzoru⁷ lub procedury obsadzania stanowisk szefów⁸. Wzmiankom tym towarzyszy refleksja, że uprawnień prezydenta wobec służb są ograniczone⁹. Nawet w nielicznych opracowaniach dotyczących CAI temat prezydenta pojawia się marginalnie¹⁰. Również refleksja na temat jego roli w sprawach bezpieczeństwa innych niż obszar militarny należy do rzadkości. W tego rodzaju opracowaniach wspomina się czasem o służbach, ale w charakterze uzupełniającej wzmianki¹¹. Są też zresztą pozycje poświęcone roli

² Zob. np. S.J. Flanagan, *Managing the Intelligence Community*, „International Security” 1985, t. 10, nr 1, s. 58–95.

³ Zob. np. W.E. Kelly, *The President and Intelligence Communities: A Study of Conflict*, „American Intelligence Journal” 2019, t. 36, nr 2, s. 95–98.

⁴ R. Głajcar, *Dwadzieścia pięć lat powszechnych wyborów prezydenckich w Polsce. Potrzeba rewizji?*, „Studia Politologiczne” 2016, t. 42, s. 19.

⁵ T. Jagielski, *Prezydent RP jako polityczny przedsiębiorca*, „Studia Politologiczne” 2024, t. 71, s. 221, <https://doi.org/10.33896/SPolit.2024.71.13>.

⁶ Zob. np. najnowsze pozycje: *Prawne aspekty funkcjonowania służb specjalnych na przykładzie Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, red. P. Burczaniuk, ABW-DiG, Warszawa 2021; S. Zalewski, *Kontrola służb specjalnych w Polsce*, Difin, Warszawa 2021.

⁷ Zob. np. M. Bożek, M. Czuryk, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, *Służby specjalne w strukturze władz publicznych. Zagadnienia prawnoustrojowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 190–194.

⁸ Zob. np. P. Kęsek, *Obsada stanowisk szefów cywilnych służb specjalnych w Polsce – uregulowania prawne*, „Studia Prawnicze: Rozprawy i Materiały” 2020, nr 2, t. 27, s. 161–180, <https://doi.org/10.34697/2451-0807-sp-2020-2-010>.

⁹ Por. P. Szustakiewicz, *Definicja i zakres prawa służb specjalnych*, Difin, Warszawa 2021, s. 215–2016.

¹⁰ Zob. np. P. Chlebowicz, *Czynności analityczno-informacyjne w polskim porządku prawnym*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 51, s. 18–31, <https://doi.org/10.32041/pwd.5102>.

¹¹ Zob. np. M. Surmański, *Bezpieczeństwo i obronność państwa w świetle kompetencji prezydenta RP i Rady Ministrów*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2013, nr 1(25), s. 125–139, czy najnowsza pozycja: A. Zagórska, *Rola prezydenta RP w dziedzinie bezpieczeństwa państwa*, Elipsa, Warszawa 2023, s. 288–289.

prezydenta w obszarze obronności, o których w ogóle nie wspomina się o służbach¹². W ramach realizacji grantu *Studia wywiadowcze – kierunki badań i perspektywy rozwoju (sub)dyscyplin* zgromadzono blisko tysiąc powstałych w Polsce w latach 1990–2025 prac naukowych (monografii, artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych) poświęconych służbom. Relacja między urzędem Prezydenta RP a służbami nie jest głównym tematem żadnej z nich.

Celem autora artykułu jest scharakteryzowanie relacji pomiędzy urzędem Prezydenta RP a podsystemem służb specjalnych. W tym celu sformułowano pięć pytań badawczych. Po pierwsze, jakimi formalnymi i nieformalnymi możliwościami oddziaływania na służby dysponuje głowa państwa? Po drugie, w jaki sposób oraz jak często kolejni prezydenci korzystali z dostępnego im instrumentarium w tym zakresie? Po trzecie, czy – a jeśli tak, to w jakim kierunku – ewoluowały prawne uwarunkowania lub polityczna praktyka tej relacji? Po czwarte, czy – a jeśli tak, to w jakim stopniu – relacja ta ma charakter dysfunkcyjny? Po piąte, jakie zmiany mogłyby przyczynić się do jej usprawnienia?

W artykule przyjęto formalnoprawne rozumienie służb, obejmujące – zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem – Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) i Agencję Wywiadu (AW), Służbę Kontrwywiadu Wojskowego (SKW) i Służbę Wywiadu Wojskowego (SWW) oraz Centralne Biuro Antykorupcyjne (CBA). Odniesiono się również do instytucji już nieistniejących: Urzędu Ochrony Państwa (UOP) i Wojskowych Służb Informacyjnych (WSI). Analiza obejmuje wszystkich prezydentów Polski po 1989 r.: Wojciecha Jaruzelskiego (1989–1990), Lecha Wałęsę (1990–1995), Aleksandra Kwaśniewskiego (1995–2005), Lecha Kaczyńskiego (2005–2010), Bronisława Komorowskiego (2010–2015) oraz Andrzeja Dudę (2015–2025).

Podstawę źródłową artykułu stanowią przede wszystkim akty normatywne i ich projekty oraz oficjalne materiały instytucji publicznych: komunikaty, sprawozdania i biuletyny. Uzupełniają je literatura przedmiotu, archiwalne publikacje prasowe oraz źródła wywołane.

Artykuł składa się z trzech części. Analizując relację prezydenta i służb specjalnych należy wyróżnić dwa okresy: przed reformą centrum administracyjno-gospodarczego rządu (CAGR) i po niej. Część pierwsza przedstawia więc ogólny rys historyczny sytuacji w pierwszych siedmiu latach III RP. Część druga poświęcona jest obowiązkowi

¹² Zob. np. M. Karpiuk, *Pozycja prawno-ustrojowa Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w sferze obronności*, „Ius et Securitas” 2024, nr 1, s. 55–67.

informacyjnemu służb. W trzeciej części omówiono rolę prezydenta jako organu opiniotwórczego.

Należy zauważyć, że artykuł obejmuje tylko część materii dotyczącej relacji służb i prezydenta. Pozostałe wątki autor omawia w innym miejscu¹³. Tekst odzwierciedla stan na dzień 1 maja 2025 r.

Publikacja powstała dzięki wsparciu finansowemu Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim¹⁴.

PREZYDENT I SŁUŻBY SPECJALNE DO WRZEŚNIA 1996 ROKU

Pozycja ustrojowa przywróconego w 1989 r. urzędu głowy państwa była bardzo silna – zarówno w zakresie zadań, jak i uprawnień. Zgodnie z tzw. nowelą kwietniową z 1989 r. prezydent miał czuwać nad „przestrzeganiem konstytucji”, stać na straży „suwerenności i bezpieczeństwa państwa” oraz „nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium”. Stał też na czele Komitetu Obrony Kraju (KOK), nazywanego przez ustrojodawcę „organem właściwym w sprawach obronności i bezpieczeństwa państwa”¹⁵. We wrześniu 1990 r. pozycja prezydenta została dodatkowo wzmocniona poprzez instytucję wyborów powszechnych¹⁶. „Mała konstytucja” z października 1992 r. zachowała w mocy wyżej wymienione przepisy¹⁷.

Po przejściowej, biernej prezydenturze W. Jaruzelskiego urząd objął L. Wałęsa, który nie tylko aktywnie korzystał z przysługujących mu uprawnień, ale także zasłynął ze stosowania metody *fait accompli* i „wykładni” przepisów rozszerzającej jego kompetencje (tzw. falandyzacja). Ważnym aspektem tego procesu była instytucja tzw. resortów prezydenckich. Z przepisu „małej konstytucji” nakładającego na premiera obowiązek „zasięgnięcia opinii” głowy państwa podczas

¹³ Zob. A. Nyzio, *Wpływ prezydenta Polski na prawo, programowanie i stopnie służb specjalnych*, „Studia Polityczne” (artykuł został przyjęty do druku – publikacja planowana na 2026 r.).

¹⁴ Projekt *Reforma polskich służb specjalnych* w ramach Konkursu na rozwój współpracy z otoczeniem zewnętrznym uczelni (edycja IV).

¹⁵ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. 1989 nr 19 poz. 101.

¹⁶ Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej, Dz.U. 1990 nr 67 poz. 397.

¹⁷ Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, Dz.U. 1992 nr 84 poz. 426.

powoływania szefów trzech resortów – w tym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) i Ministerstwa Obrony Narodowej (MON) – obóz L. Wałęsy wywodził prawo głowy państwa do wybierania kandydatów. W rezultacie aż do końca jego kadencji (grudzień 1995 r.), oboma tzw. resortami siłowymi kierowali politycy cieszący się jego zaufaniem. Było to istotne, ponieważ funkcjonujące wówczas służby specjalne – UOP i WSI – działały w układzie resortowym, czyli w podporządkowaniu – odpowiednio – MSW i MON. Tym samym, od połowy 1992 do końca 1995 r. prezydent dysponował równie szeroką lub nawet szerszą niż premier możliwością wpływania na obsadę kluczowych dla służb stanowisk. Sytuacja ta była sprzeczna z intencją prawodawcy, który niemal zupełnie pomiął prezydenta w pierwotnym kształcie ustawy o UOP. Uwaga ta odnosi się także do WSI, które dopiero w 2003 r. otrzymały własną ustawę.

Na żadnym etapie III RP prezydentowi nie była podporządkowana którakolwiek ze służb. W pierwszych latach temat ten pojawiał się w debacie publicznej jedynie marginalnie. Pod koniec 1989 r., w trakcie prac nad projektami ustaw reformujących aparat bezpieczeństwa wewnętrznego, do posłów „Solidarności” dotarły pogłoski, że komuniści w tajemnicy przed parlamentem przenieśli cywilną służbę specjalną pod nadzór prezydenta W. Jaruzelskiego. Informacja ta nie znalazła potwierdzenia, choć wiele wskazuje na to, że faktycznie wariant ten był w obozie komunistycznym dyskutowany. Także w środowisku „Solidarności” byli pojedynczy zwolennicy modelu z podporządkowaniem służb prezydentowi¹⁸.

Prezydent L. Wałęsa był aktywny w sprawach bezpieczeństwa. W jego otoczeniu rozpoczęto prace nad utworzeniem Rady Bezpieczeństwa Narodowego (RBN), doprowadził on również do zreformowania KOK, w którym zasiedli przedstawiciele służb. Powołał także Biuro Bezpieczeństwa Narodowego (BBN), które miało zajmować się m.in. właściwą dla służb materią. Ambicje prezydenta dotyczące służb sięgały jednak dalej. W kwietniu 1992 r. BBN przesłało do klubów parlamentarnych projekt ustawy o „organach właściwych w sprawach bezpieczeństwa narodowego”¹⁹, zgodnie z którym powoływanie i odwoływanie szefa UOP odbywałoby się wyłącznie „w porozumieniu” z głową państwa²⁰.

¹⁸ A. Nyzio, *Rakowiecka w remoncie. Transformacja polityki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w latach 1989–1993*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2020, s. 410, <https://doi.org/10.12797/9788381382694>.

¹⁹ M. Kallas, *Mała konstytucja z 1992 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1993, s. 26.

²⁰ E. Milewicz, *Cała władza nad wojskiem?*, „Gazeta Wyborcza”, 27 IV 1992.

Projekt spotkał się z nieprzychylnym odbiorem i zarzucono pracę nad nim. Wałęsa starał się natomiast oddziaływać na służby poprzez swoją nieformalną prawą rękę – Mieczysława Wachowskiego. Znane są przypadki, w których wola prezydenta miała znaczenie nie tylko dla obsady kluczowych stanowisk w centrali UOP (m.in. dymisja szefa służby Jerzego Koniecznego w 1993 r.), ale także w jego strukturach terenowych (np. krótko wcześniej prezydent zapewne odegrał decydującą rolę w odejściu Adama Hodysza ze stanowiska szefa gdańskiej delegatury). Prezydent L. Wałęsa przyczynił się także do odejścia Mariana Zacharskiego ze stanowiska dyrektora Zarządu Wywiadu UOP latem 1994 r.²¹ Głośna była sprawa poinformowania w 1996 r. przez UOP prokuratury, że były już prezydent L. Wałęsa nie zwrócił udostępnionych mu tajnych materiałów²².

Wśród przeciwników głowy państwa ukształtowało się przekonanie, że – pomimo braku ustrojowego zwierzchnictwa – Wałęsa posiadał służby „pod całkowitą kontrolą”²³. Sam prezydent miał zresztą pomysł, aby przekuć te nieformalne relacje w prawne podporządkowanie. Z takim postulatem do wyborów parlamentarnych w 1993 r. szedł jego Bezpartyjny Blok Wspierania Reform (BBWR)²⁴. Temat podporządkowania służb głowie państwa nie zaistniał jednak w kampanii prezydenckiej w 1995 r. Co ciekawe, kiedy pod koniec tamtego roku Centrum Badania Opinii Społecznej zapytało Polaków o opinię na temat najważniejszych zadań prezydenta, 41% respondentów stwierdziło, że powinien on „kierować pracą służb bezpieczeństwa kraju”, w tym UOP (47% ankietowanych miało przeciwnie zdanie, a 12% nie miało sprecyzowanego stanowiska)²⁵.

Wraz z końcem kadencji L. Wałęsy instytucja tzw. resortów prezydenckich straciła znaczenie, ponieważ obie części egzekutywy zostały obsadzone przez przedstawicieli tego samego obozu politycznego. Zapytany wiosną 1996 r. o stosunek do pomysłu podporządkowania UOP premierowi (funkcję tę pełnił wówczas Włodzimierz Cimoszewicz), prezydent A. Kwaśniewski odparł:

Tu rola prezydenta jest stosunkowo ograniczona. Nowa koncepcja przewiduje powołanie kolegium ds. służb specjalnych, w którym zasiądzie także przedsta-

²¹ PK, MU, EK, *Prezydent przeciw nominacji Zacharskiego*, „Rzeczpospolita”, 18 VIII 1994.

²² A.M., PAD, *Czy Lech Wałęsa przetrzymuje tajne dokumenty*, „Rzeczpospolita”, 30 X 1996.

²³ J. Kaczyński, J. Kurski, P. Semka, *Gdzie tkwił błąd?*, w: J. Kurski, P. Semka, *Lewy czerwcowy. Mówią: Kaczyński, Macierewicz, Parys, Glapiński, Kostrzewa-Zorbas*, Editions, Warszawa 1993, s. 51.

²⁴ K. Kęsicka, *Prezydent wszystkich policjantów*, „Gazeta Wyborcza”, 10 IX 1993.

²⁵ *Ocena demokracji i polskiego systemu politycznego*, „Komunikat z badań” Centrum Badania Opinii Społecznej, BS/52/52/96, Warszawa 1996, s. 9.

wiciel prezydenta. Popieram takie rozwiązanie. UOP będzie wtedy skutecznie działał, kiedy zadania będą określali ci, którzy odpowiadają konstytucyjnie za kraj, za jego bezpieczeństwo. Dlatego nie traktuję tego jako uszczuplenia swoich uprawnień²⁶.

Kilka miesięcy później, 1 października 1996 r., weszły w życie przepisy reformy CAGR, która – zgodnie z propozycją rządu W. Cimoszewicza z kwietnia tamtego roku, złożoną w drodze autopoprawki²⁷ – przeniosła UOP pod nadzór premiera. Z kolei konstytucja z kwietnia 1997 r. usunęła obowiązek „zasięgnięcia opinii” głowy państwa przy powoływaniu ministrów „resortów siłowych”, co oznaczało ostateczny kres „resortów prezydenckich”. Jednocześnie ograniczono także inne uprawnienia prezydenta w obszarze bezpieczeństwa.

W międzyczasie zmieniał się umocowanie wojskowych służb specjalnych. Po reorganizacji przeprowadzonej wiosną 1990 r. wojskowy wywiad i kontrwywiad stały się częścią Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (SGWP)²⁸. Konstrukcja ta przetrwała nieco ponad rok. Powstałe w 1991 r. WSI początkowo podporządkowano ministrowi obrony narodowej, natomiast na przełomie 1993 i 1994 r. przeniesiono je pod zwierzchnictwo szefa SGWP. Powrót do podporządkowania ministrowi nastąpił na początku 1996 r.²⁹ Stan ten utrzymuje się do dziś – wojskowe służby specjalne są nadzorowane przez ministra obrony narodowej, bez pośrednictwa szefa SGWP. W odróżnieniu od WSI, powstałe w 2006 r. SKW i SWW nie stanowią w czasie pokoju części SZRP. Oznacza to, że przynajmniej od strony symbolicznej w 2006 r. doszło do poluzowania więzi pomiędzy prezydentem – konstytucyjnym zwierzchnikiem SZRP³⁰ – a wojskowymi służbami specjalnymi.

²⁶ A. Kwaśniewski, *Prezydent gra na środku pola. Wywiad dla „Trybuny”*. Warszawa, 30 kwietnia 1996 roku, w: *Przemówienia, listy, wywiady Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego: wybór*, t. 1, Kancelaria Prezydenta RP, Warszawa 1999, s. 105.

²⁷ Autopoprawka do rządowych projektów ustaw, druk nr 1646 z 16 IV 1996 r.

²⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, BU 2386/24502, Rozkaz ministra obrony narodowej nr Pf 42/org. z dn. 18.04.1990 r. w sprawie rozformowania Wojskowej Służby Wewnętrznej, utworzenia Żandarmerii Wojskowej oraz połączenia służb wywiadu i kontrwywiadu, k. 76–77.

²⁹ Por. ZL, *Tajne służby we władzy ministra*, „Rzeczpospolita”, 18 I 1996; A. Gogolewska, *Problemy cywilnej kontroli nad wojskiem w świetle zmian w ustawodawstwie polskim po 1989 r.*, „Sprawy Międzynarodowe” 1996, t. 49, nr 1, s. 80–81.

³⁰ Trzeba nadmienić, że „zwierzchnictwo” prezydenta nad SZRP nie powinno być rozumiane dosłownie i utożsamiane np. z funkcją naczelnego dowódcy. W doktrynie prawa konstytucyjnego rozpatruje się je w kategoriach politycznych, symbolicznych czy ceremonialnych.

OBOWIĄZEK INFORMACYJNY

W pierwszych latach III RP nie istniało *expressis verbis* ustawowe umocowanie obowiązku dostarczania prezydentowi produktów analitycznych przez służby. Niewątpliwie jednak prawodawca miał na myśli m.in. urząd głowy państwa, gdy w ustawie o UOP (art. 1) wskazał, że do obowiązków tej instytucji należy „przygotowywanie dla najwyższych organów władzy i administracji państwowej informacji i analiz istotnych dla bezpieczeństwa państwa”³¹. Taka była też intencja autorów projektu ustawy³². Analogiczna regulacja dotyczyła WSI. W samych służbach nie budziło wątpliwości, że przepis ten należy interpretować właśnie w ten sposób³³. Poza bieżącym informowaniem, od 1990 r. w resorcie spraw wewnętrznych powstały roczne opracowania przeznaczone dla najwyższych władz państwowych, w tym dla prezydenta. Obejmowały one: a) raporty przygotowywane w różnych instytucjach podległych ministrowi (do 1996 r. w tym także przez UOP, który opracowywał „Raport o stanie bezpieczeństwa państwa”) oraz b) całościowy raport „Stan bezpieczeństwa państwa, ładu i porządku publicznego”³⁴.

Wprost o prezydencie była mowa w ustawie o urzędzie ministra spraw wewnętrznych. Zgodnie z jej art. 7 ust. 3, jeśli informacje uzyskane przez podległe ministrowi instytucje (do jesieni 1996 r. obejmowało to również UOP) mogły mieć „istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa”, miał on obowiązek niezwłocznego przekazania ich do wiadomości prezydenta i premiera³⁵. Wspomniana ustawa została uchylona z początkiem 1997 r. w związku z wejściem w życie części przepisów ustawy wprowadzającej reformę CAGR.

Podobnie jak w przypadku UOP, w katalogu ustawowych zadań WSI (art. 3), a także ABW i AW (art. 5–6) oraz SKW i SWW (art. 5–6) wprowadzono obowiązek dostarczania produktów „właściwym organom”, bez wymieniania prezydenta. Tym samym w całym okresie

³¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa, Dz.U. 1990 nr 30 poz. 180.

³² Relacja Jana Widackiego, 9 III 2023 r.

³³ Zob. np. K. Kęsicka, pina, *Deklaracja bez pokrycia*, „Gazeta Wyborcza”, 10 VI 1995.

³⁴ Pismo ministra spraw wewnętrznych Jerzego Koniecznego do zastępcy prokuratora generalnego Ryszarda Michałowskiego, w: Biała księga. Akta śledztwa prowadzonego przez Prokuraturę Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie w sprawie wniosków Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19.12.1995 r. i 16.01.1996 r. (sygnatura akt PoŚl 1/96), Centrum Informacyjne Rządu, Warszawa 1996, s. 41.

³⁵ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, Dz.U. 1990 nr 30 poz. 181.

III RP w ustawowym katalogu zadań wywiadów wewnętrznych i zagranicznych prawodawca nigdy nie wspomniał *explicite* o obowiązku informacyjnym wobec głowy państwa. Paradoksalnie, uczynił to jedynie w kontekście zadań CBA (art. 2 ust. 1 pkt 6)³⁶.

Przepisy dotyczące obowiązku informacyjnego znajdują się także w dedykowanych tej sprawie dalszych częściach ustaw. W ramach reformy CAGR dookreślono, że jeżeli uzyskane przez UOP informacje (w tym niejawne) mogą mieć „istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa”, jego szef miał „obowiązek niezwłocznego przekazania ich” do wiadomości najwyższych organów państwa, w tym prezydenta (nowe brzmienie art. 11 ust. 2 ustawy o UOP)³⁷. Nieposiadające w latach 1991–2003 własnej ustawy ustrojowej WSI realizowały te zadania odpowiednio, na podstawie umocowania w ustawie o powszechnym obowiązku obrony RP (po nowelizacji z 25 października 1991 r. – wejście w życie 9 grudnia), która odsyłała do regulacji ustawy o UOP (najpierw art. 14, następnie art. 15 ustawy o powszechnym obowiązku). Ponadto, zgodnie z rozporządzeniem rządu z 1996 r., minister obrony narodowej miał obowiązek przedstawiać prezydentowi „okresowe informacje” o stanie SZRP³⁸. Przepis ten odnosił się również do WSI, które, jak wspomniano, w odróżnieniu od SKW i SWW, wchodziły w skład SZRP.

W pierwotnym kształcie ustawy o ABW i AW z 2002 r. utrzymano tę konstrukcję, zmieniając jednak nieco brzmienie przepisu (art. 18: „informacje mogące mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa i międzynarodowej pozycji” Polski)³⁹. Regulację dotyczącą obowiązku informacyjnego ABW i AW rozbudowano latem 2006 r., w wyniku inicjatywy ustawodawczej prezydenta L. Kaczyńskiego (ustawa wprowadzająca przepisy o SKW i SWW)⁴⁰. Od tego momentu szefowie obu cywilnych agencji mają obowiązek niezwłocznego przekazywania prezydentowi ważnych informacji w „każdym przypadku”, gdy głowa państwa „tak zdecyduje” (art. 18 ust. 2)⁴¹. Analogiczny przepis od początku obowią-

³⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, Dz.U. 2006 nr 104 poz. 708.

³⁷ Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej, Dz.U. 1996 nr 106 poz. 496.

³⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Obrony Narodowej, Dz.U. 1996 nr 94 poz. 426.

³⁹ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Dz.U. 2002 nr 74 poz. 676.

⁴⁰ A. Nyzio, *Wpływ prezydenta Polski na prawo*.

⁴¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, Dz.U. 2006 nr 104 poz. 711.

zywał w odniesieniu do SKW i SWW (art. 19 ust 2.), z kolei ustawa o CBA była i jest pozbawiona takiej regulacji.

Drogą wspomnianej ustawy z lata 2006 r. określono także procedurę dotyczącą sytuacji, w której ABW lub AW uzyskają informacje lub materiały dotyczące spraw mieszczących się w zakresie właściwości innych podmiotów (dodany art. 22a). Co do zasady, informacje takie powinny być przekazane tym podmiotom, ale ustawodawca przewidział specjalny tryb. Jeżeli zaistnieją szczególne okoliczności dotyczące „bezpieczeństwa państwa” (art. 22a ust. 5), to ABW i AW mogą kontynuować prowadzenie czynności operacyjno-rozpoznawczych (COR), nawet jeśli stanie się jasne, że czynią to w sprawie wykraczającej poza ich zakres działania. Aby podjąć taką decyzję, szefowie obu cywilnych agencji muszą uzyskać zgodę premiera (lub ministra koordynatora). Prezydent musi zostać powiadomiony zarówno o złożeniu wniosku przez szefa, jak i o wyrażeniu zgody przez premiera (lub ministra koordynatora) na kontynuowanie czynności. Analogiczna procedura obowiązuje od początku ich istnienia w przypadku SKW i SWW, przy czym szefowie kierują wnioski „za pośrednictwem” ministra obrony (art. 27). Ustawa o CBA była i jest pozbawiona takiej regulacji.

W decydującej mierze forma realizacji obowiązku informacyjnego wobec prezydenta jest konsekwencją uwarunkowań pozaprawnych – osobistych relacji pomiędzy prezydentami a szefami służb, politycznych okoliczności, stosunku głowy państwa do służb, rozumienia ich funkcji i żywionego względem nich zaufania (lub jego braku). Były okresy, w których relacje pomiędzy głową państwa a służbami były chłodne.

Przykładowo, p.o. szefa Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (KPRP) Ryszard Kalisz mówił na początku 1999 r., że prezydent A. Kwaśniewski „nie jest regularnie informowany o stanie bezpieczeństwa państwa, a koordynator ds. służb specjalnych nie wykonuje swoich konstytucyjnych zadań”⁴². Janusz Nosek, dyrektor centralnej jednostki UOP zajmującej się zwalczaniem przestępczości gospodarczej (kierował nią od września 1999 r.), nazywał relacje pomiędzy prezydentem A. Kwaśniewskim a szefem UOP Zbigniewem Nowkiem (1998–2001) „wojną”. Według jego relacji obowiązek informacyjny jego jednostki wobec prezydenta realizowano poza wiedzą szefa służby, który – nie chcąc, by do Pałacu Prezydenckiego trafiały informacje, które mogłyby być politycznie użyteczne dla A. Kwaśniewskiego – wprowadził zakaz ich przekazywania. Dopiero po zwycięskich dla

⁴² [brak tytułu], „Wprost”, 14 II 1999, nr 6.

opcji prezydenta wyborach parlamentarnych 2001 r. oraz zmianie premiera i szefa służby informacyjne embargo miało zostać zniesione⁴³. Kiedy po kilku latach Z. Nowek stanął na czele AW, jego współpraca z prezydentem L. Kaczyńskim nie przypominała jego relacji z A. Kwaśniewskim. W latach 2005–2008 odbywały się regularne spotkania szefa cywilnego wywiadu zagranicznego z głową państwa.

Zdarzało się, że podobne problemy występowały pomimo tego, że obie części egzekutywy były obsadzone przez reprezentantów tego samego obozu politycznego. Grzegorz Małecki wspominał, że w ciągu dziesięciu miesięcy kierowania cywilnym wywiadem zagranicznym (2015–2016) ani razu nie odbył z prezydentem A. Dudą rozmowy w cztery oczy. Oceniał, że w ogóle nie miał dostępu do głowy państwa⁴⁴.

Tego rodzaju przykłady nie powinny być jednak traktowane jako reprezentatywne czy wyczerpujące. Radosław Kujawa, szef wojskowego wywiadu zagranicznego (2008–2015) wspominał, że – mimo chłodnych relacji pomiędzy premierem Donaldem Tuskiem a prezydentem L. Kaczyńskim – był stałym, cotygodniowym gościem BBN. Ponadto spotykał się także, choć nieregularnie, z samym prezydentem⁴⁵. Niektórzy prezydenci praktykowali w tym zakresie stały format relacji. Zbigniew Siemiatkowski, szef AW w latach 2002–2004, relacjonował, że co tydzień, we wtorkowe poranki, odbywały się jego spotkania z prezydentem A. Kwaśniewskim⁴⁶. Trzeba przy tym zaznaczyć, że Z. Siemiatkowski był jednym z najbliższych współpracowników A. Kwaśniewskiego – rzecznikiem jego kampanii wyborczej w 1995 r., a następnie m.in. zastępcą szefa BBN.

Nie wiadomo, jak często prezydenci są informowani – w formie pisemnej lub ustnej – przez służby o ważnych zjawiskach i zagrożeniach, ani w jakiej części wynika to ze zgłaszanego przez nich zapotrzebowania. Wiadomo natomiast, że KPRP i BBN znajdują się na stałym „rozdzielniku” służb, a zatem serwis informacyjny ma co do zasady ciągły charakter. Przekazywanie dodatkowych informacji może wynikać z zaistnienia szczególnej sytuacji wewnętrznej lub zewnętrznej i być konsekwencją inicjatywy prezydenta lub samej służby. Okazjonalnie rząd informuje opinię publiczną o przekazaniu prezydentowi przez

⁴³ J. Nosek, R. Zieliński, *Część I. Ścigany: Janusz Nosek*, w: R. Zieliński, *Ścigani. Jak „dobra zmiana” niszczyła polskie służby specjalne*, Znak, Kraków 2020, s. 52–54.

⁴⁴ G. Małecki, L. Maziewski, *W cieniu. Kulisy wywiadu III RP*, Bellona, Warszawa 2021, s. 132–133.

⁴⁵ Relacja Radosława Kujawy, 24 X 2023 r.

⁴⁶ Relacja Zbigniewa Siemiatkowskiego, 22 VI 2023 r.

służby istotnych opracowań⁴⁷. Obok produktów powstałych w wyniku inicjatywy konsumentów czy w związku z nagłym zdarzeniem, służby przekazują decydentom także produkty cykliczne – informacje dzienne i oceny tygodniowe, w postaci biuletynów oraz raportów.

Dzięki prowadzonej przez ABW jawnej sprawozdawczości obejmującej lata 2009–2014 wiadomo, że – przykładowo – w 2010 r. agencja sporządziła 118 opracowań merytorycznych i 126 pism analitycznych⁴⁸. Część z nich trafiła do głowy państwa. Szczegółów nie podano. ABW zaprzestała zresztą publikacji rocznych raportów, a w lakonicznym folderze podsumowującym jej aktywność w latach 2015–2019 słowo „prezydent” nie pojawia się ani razu⁴⁹. Nie figuruje ono również we wspólnym raporcie *Zwalczanie zagrożeń wywiadowczych przeciwko Polsce* przygotowanym przez SKW, ABW i pełnomocnika rządu ds. bezpieczeństwa przestrzeni informacyjnej RP, który obejmuje lata 2016–2023⁵⁰.

Niewiele o informowaniu prezydenta można dowiedzieć się również z rocznych sprawozdań CBA. Ostatni raz o głowie państwa w tym kontekście wspomniano w opracowaniu za 2016 r., gdzie odnotowano przygotowanie „26 opracowań analitycznych (raportów specjalnych, informacji sygnałnych i raportów analitycznych)” oraz wskazano, że wśród jej odbiorców znalazł się m.in. prezydent⁵¹. Rok wcześniej dla premiera i prezydenta przygotowano „14 opracowań analitycznych – informacji sygnałnych”⁵². Pozostałe trzy służby, AW, SWW i SKW, nie udostępniały i nadal nie udostępniają tego rodzaju danych.

Szefowie wszystkich pięciu służb mają ustawowy obowiązek sporządzania „rocznych planów działania” na rok następny oraz „sprawozdań z działalności” za rok poprzedni. W przypadku SKW i SWW zatwierdzone przez ministra obrony narodowej plany i sprawozdania muszą zostać przez niego „niezwłocznie przekazane” prezydentowi (art. 7 ust. 6)⁵³. Analogicznej konstrukcji nie przewidziano

⁴⁷ Zob. np. „*Są dokumenty dyskwalifikujące Szatkowskiego w roli ambasadora NATO*”. Koordynator służb ujawnia, PAP, 5.05.2024, <https://www.pap.pl/aktualnosci/sa-dokumenty-dyskwalifikujace-szatkowskiego-w-rolu-ambasadora-nato-koordynator-sluzb> [dostęp: 14.06.2024].

⁴⁸ *Raport z działalności Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w 2010 r.*, Warszawa 2011, s. 10–11.

⁴⁹ *ABW w latach 2015–2019*, materiał ABW.

⁵⁰ *Zwalczanie zagrożeń wywiadowczych przeciwko Polsce*, Warszawa 2023.

⁵¹ *Informacja o wynikach działalności Centralnego Biura Antykorupcyjnego w 2016 r.*, Warszawa 2017, s. 24.

⁵² *Informacja o wynikach działalności Centralnego Biura Antykorupcyjnego w 2015 r.*, Warszawa 2016, s. 14.

⁵³ *Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego*, Dz.U. 2006 nr 104 poz. 709.

w przypadku żadnej ze służb cywilnych. Warto przy tym zauważyć, że ustawodawca wyodrębnił dwa rodzaje wytycznych: wydawane przez premiera (adresowane bezpośrednio do służb cywilnych, a pośrednio – przez szefa MON – do SKW i SWW) oraz wytyczne wydawane przez ministra obrony (adresowane do SKW i SWW). O ile te pierwsze są przez prezydenta opiniowane (zob. podrozdział pt.: *Wiążące wytyczne*), o tyle te drugie są mu jedynie przekazywane.

Jeszcze innym aspektem obowiązku informacyjnego, nieuwjętym w ustawie, lecz praktykowanym od początku lat 90., jest sprawdzanie przez służby osób i miejsc, z którymi ma się spotkać lub które ma odwiedzić prezydent. Odbywa się to na wniosek KPRP. Na co dzień zadanie to realizuje Służba Ochrony Państwa (SOP), którą ustawodawca wyposażył w uprawnienie do prowadzenia COR. Jej poprzednik, istniejące do 2018 r. Biuro Ochrony Rządu (BOR), posiadało jedynie ich namiastkę – prawo do prowadzenia bliżej nieokreślonych w prawie „działań profilaktycznych”⁵⁴ – dlatego było zmuszone regularnie współdziałać w zakresie bezpieczeństwa głowy państwa ze służbami specjalnymi. Dzięki szerszym uprawnieniom, SOP stała się w tym zakresie bardziej samowystarczalna, choć oczywiście współdziałanie nadal ma miejsce.

Prezydent dysponuje także własną komórką analityczną działającą w oparciu o wywiad jawnoźródłowy. Budowę pionu analitycznego rozpoczął L. Wałęsa, narzekający na to, że rząd nie jest skłonny udostępniać mu niejawnych informacji⁵⁵. Organizator komórki analitycznej w UOP wspominał, że obóz prezydenta miał „wyraźne ambicje stworzenia podobnej jednostki w ramach własnych struktur (i najchętniej przejęcia całego sektora wyłącznie do swojej dyspozycji)”⁵⁶. W pierwszym okresie BBN zasilili ludzie służb, m.in. zagranicznego wywiadu wojskowego⁵⁷. Przez lata kształt i status pionu analitycznego prezydenta ewoluowały, a pod koniec lat 90. zniesiono jego samodzielność, włączając analityków do innych komórek. Przywrócił ją prezydent B. Komorowski, tworząc istniejący w latach 2010–2023 Departament Analiz Strategicznych (DAS)⁵⁸. Składał się on z trzech wydziałów: tren-

⁵⁴ Por. J. Lipski, Art. 12. Uprawnienia BOR, w: *Ustawa o Biurze Ochrony Rządu. Komentarz*, red. K. Zeidler, Warszawa 2008, s. 35.

⁵⁵ A. Podolski, *Wstęp*, w: W. Skomra, *Zarządzanie kryzysowe. Praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*, Presscom, Wrocław 2010, s. 16.

⁵⁶ B. Sienkiewicz, *Historia pewnego złudzenia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2010, wydanie specjalne „20-lecie UOP/ABW”, s. 53.

⁵⁷ P. Rabiej, I. Rosińska, *Kim pan jest, panie Wachowski?*, BGW, Warszawa 1993, s. 158.

⁵⁸ *Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 czerwca 2022 r. w sprawie organizacji oraz zakresu działania Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, M.P. 2022 poz. 629.

dów strategicznych; NATO i UE; oraz wschodniego i południowego. DAS odpowiadał za prowadzenie pracy analitycznej na rzecz prezydenta i miał też współpracować z polskimi oraz zagranicznymi instytucjami analitycznymi i badawczymi. Jesienią 2023 r. samodzielność DAS zniesiono⁵⁹, a obowiązki analityczne – w zależności od obszaru merytorycznego – od tego czasu są realizowane przez wszystkie trzy departamenty BBN. Do spraw służb specjalnych dedykowany jest Departament Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

W październiku 2018 r. poinformowano o planach stworzenia nowej, dziesięcioetatowej komórki (sześciu żołnierzy i czterech cywilów), mającej zajmować się całodobowym „monitoringiem bieżącym” wydarzeń i zagrożeń mogących interesować głowę państwa. Materiały te trafiałyby do odpowiedniego „dyżurującego” prezydenckiego ministra, który następnie – stwierdziwszy ich doniosłość – przekazywałby je głowie państwa⁶⁰. Pomysł „służby dyżurnej” lub „Centrum Operacyjnego” spotkał się z krytyką ówczesnej opozycji, która sądziła, że nowa „służba” (nazwana przez nią nawet „specjalną”) powstaje po to, aby prezydent uniezależnił się od MON, przez które nie był należycie informowany. Rzecznik BBN tłumaczył, że celem komórki będzie „wzmocnienie i usprawnienie systemu komunikacji między strukturami obsługującymi prezydenta a innymi instytucjami kluczowymi w sprawach bezpieczeństwa państwa”, takimi jak Kancelaria Prezesa Rady Ministrów (KPRM) czy niektóre resorty⁶¹. Jeden z posłów opozycji pytał wówczas, czy pomysł utworzenia komórki konsultowano ze służbami specjalnymi, ministrem koordynatorem czy premierem⁶². Zastępca szefa BBN nie udzielił na to pytanie konkretnej odpowiedzi, wskazał jednak, że „głównym zadaniem” komórki ma być „zapewnienie łączności jawnej i niejawnej w czasie pokoju, kryzysu i wojny”⁶³. Później wyjaśniał, że komórka, która miała powstać z początkiem 2019 r., będzie raczej „filtrować” informacje, niż prowadzić samodzielną analizę: „To będzie raczej obróbka w sensie organizacyjnym, ale nie ocena skomplikowanych informacji, bo do tego są w BBN analitycy”⁶⁴.

⁵⁹ Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 września 2023 r. w sprawie organizacji oraz zakresu działania Biura Bezpieczeństwa Narodowego, M.P. 2023 poz. 1016.

⁶⁰ Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Regulaminowej, Spraw Poselskich i Imunitetowych (nr 73) z dnia 23 października 2018 r., Kancelaria Sejmu, Biuro Komisji Sejmowych, VIII kadencja, s. 6, 12–14.

⁶¹ W. Ferfecki, Andrzej Duda chce wiedzieć więcej, „Rzeczpospolita”, 5 XI 2018.

⁶² Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Finansów Publicznych (nr 390) z dnia 8 listopada 2018 r., Kancelaria Sejmu, Biuro Komisji Sejmowych, VIII kadencja, s. 9.

⁶³ *Ibidem*, s. 11.

⁶⁴ Wiceszef BBN: W służbie dyżurnej Prezydenta będą łącznościowcy, Prezydent.pl, 27.11.2018, www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/wiceszef-bbn-w-sluzbie

Wbrew medialnym doniesieniom, służba dyżurna prezydenta nie jest więc „prezydenckim wywiadem”, lecz strukturą, która ma usprawnić proces informowania głowy państwa poprzez „filtrowanie” wpływających do BBN materiałów.

Analitycy BBN biorą udział w pracach nad dwoma najwyższymi rangą dokumentami strategicznymi w zakresie bezpieczeństwa. Pierwszym z nich jest *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, będąca dokumentem jawnym i zatwierdzanym przez prezydenta (ostatnia edycja pochodzi z 2020 r.). Drugim jest niejawna *Polityczno-Strategiczna Dyrektywa Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, wydawana przez prezydenta (ostatnia edycja z 2018 – uchylona w 2022 r.). W przygotowaniu obu dokumentów uczestniczą również służby.

Pod koniec 2010 r. z inicjatywy B. Komorowskiego uruchomiono *Strategiczny Przegląd Bezpieczeństwa Narodowego* – proces analityczny obejmujący całość problematyki bezpieczeństwa, w tym tematykę służb specjalnych. Rezultatem prowadzonych do 2012 r. prac, w których – obok naukowców i analityków *think tanków* – uczestniczyli również przedstawiciele służb, były: niejawny raport oraz przeznaczona dla opinii publicznej *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2013 r.). Było to pierwsze tego rodzaju przedsięwzięcie, uzupełniające prowadzony przez MON *Strategiczny Przegląd Obrony*. Ostatnia edycja (2016 r.), w której uczestniczył zarówno aparat prezydenta, jak i służby, zaowocowała niejawnym raportem oraz jawną *Koncepcją Obronną Rzeczypospolitej Polskiej*.

Warto wspomnieć także o innym rodzaju obowiązku informacyjnym – ze strony Najwyższej Izby Kontroli (NIK). Organ ten przedkłada prezydentowi informacje o wynikach kontroli przeprowadzonych na jego wniosek, na wniosek Sejmu i premiera, a także o wynikach „innych ważniejszych kontroli”⁶⁵. Obejmuje to również niejawną materię służb. W ten sposób głowa państwa może pozyskiwać wszechstronną wiedzę na temat działania służb nie tylko na podstawie otrzymywanych od nich informacji, lecz także dzięki materiałom przygotowywanym przez najwyższy organ kontroli administracji publicznej.

dyżurnej-prezydenta-beda-lacznosciowcy,11051 [dostęp: 22.02.2023]. Por. *Wykonanie budżetu państwa w 2019 r. w części 01 – Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, KBF.430.005.2020, nr ewid. 83/2020/P/20/001/KBF, Warszawa 2020, s. 10.

⁶⁵ Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli, Dz.U. 1995 nr 13 poz. 59.

UPRAWNIENIA OPINIODAWCZE

Uprawnienia opiniodawcze prezydenta w przedmiotowej sprawie obejmują dwie kwestie: po pierwsze, wydawanie opinii w odniesieniu do wspomnianych wiążących wytycznych, a po drugie – udział w procesie powoływania i odwoływania szefów służb.

WIĄŻĄCE WYTYCZNE

Wydawanie wiążących wytycznych trzem służbom cywilnym oraz – za pośrednictwem ministra obrony narodowej – dwóm wojskowym stanowi fundament procesu programowania i jest jednym z kluczowym uprawnień premiera w odniesieniu do służb. Od lata 2006 r. premier zwraca się z wnioskiem o „wyrażenie opinii” w sprawie wytycznych nie tylko do Kolegium do Spraw Służb Specjalnych (Kolegium), lecz także do prezydenta.

W ustawie o ABW i AW, w której umocowano Kolegium (rozdz. 2), wskazano jednocześnie, że zwracając się do głowy państwa o wyrażenie opinii w sprawie wytycznych, premier załącza do swojego wniosku opinię Kolegium⁶⁶. Wniosek premiera w pierwszej kolejności trafia więc do organu opiniodawczo-doradczego rządu, a dopiero w drugiej – do prezydenta. Prawodawca nałożył też na premiera obowiązek niezwłocznego powiadomienia prezydenta o wydanych wytycznych. Jest to więc połączenie uprawnienia opiniowania z obowiązkiem informacyjnym. Należy przy tym zwrócić uwagę, że taka konstrukcja przepisu wskazuje, że Kolegium jest ustawowo zobowiązane do wydania opinii, a głowa państwa – nie. Nie jest bowiem możliwa sytuacja, w której premier zwraca się do prezydenta o wyrażenie opinii nie załączając do swojego wniosku opinii Kolegium. Z ustawy nie wynika jednak, że prezydent – otrzymawszy wniosek premiera – musi podjąć jakiegokolwiek czynności. Analogicznie jest ze wspomnianym wcześniej drugim typem wytycznych, czyli wytycznymi wydawanymi przez ministra obrony na podstawie art. 7 ustawy o SKW i SWW. Minister obrony „przekazuje niezwłocznie” głowie państwa swoje wytyczne dotyczące obu służb, a także ich zatwierdzone plany i sprawozdania, prawodawca nie wspomina jednak o jakiegokolwiek wymaganej reakcji prezydenta na otrzymane dokumenty.

⁶⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające.

POWOŁYWANIA I ODWOŁYWANIA SZEFÓW SŁUŻB

Podobna konstrukcja, choć o bardziej kłopotliwym politycznie znaczeniu, odnosi się do procedury powoływania szefów. W przypadku szefów – centralnych organów⁶⁷ powołującym i odwołującym jest premier. Jeśli jednocześnie pełni on funkcję organu naczelnego nadzorującego danego szefa (ABW, AW, CBA, UOP od 1996 r.), czynności te wykonuje samodzielnie. Natomiast gdy szef podporządkowany jest innemu organowi naczelnemu, to powoływanie i odwoływanie odbywa się na wniosek tego organu (SKW, SWW, UOP do 1996 r.). W obu przypadkach, a także (w latach 2003–2006) w przypadku szefa WSI, który przez cały okres istnienia instytucji nie miał statusu centralnego organu, ustawodawca przewidział obligatoryjne „zasięganie opinii” kilku podmiotów, w tym prezydenta. Rozwiązanie to wprowadzono do ustawy o UOP w ramach reformy CAGR (dodanie art. 4a z dniem 1 października 1996 r.), a następnie – *mutatis mutandis* – przeniesiono do ustaw o ABW i AW, WSI, SKW i SWW oraz do ustawy o CBA.

Prawodawca w opisie procedury posługuje się sformułowaniem „po zasięgnięciu opinii”, czyniąc to wyłącznie w odniesieniu do służb specjalnych. Dla porównania, prezydent w ogóle nie uczestniczy w procedurze obsady najwyższych stanowisk kierowniczych w trzech służbach policyjnych (główniej, granicznej i wojskowej), podczas gdy obsada stanowiska komendanta SOP odbywa się „w uzgodnieniu” z głową państwa. W ustawie *Prawo o prokuraturze* wskazano natomiast, że prokuratora krajowego i pozostałych zastępców prokuratora generalnego powołuje się „po uzyskaniu opinii” prezydenta, a odwołuje „za jego pisemną zgodą”⁶⁸.

W 2006 r. w przypadku ABW i AW przyjęto analogiczne rozwiązanie jak w procedurze wydawania wytycznych: premier, zwracając się do prezydenta o opinię, załącza do wniosku opinię Kolegium (dodany z dniem 1 października art. 14 ust. 1a)⁶⁹. W odniesieniu do SKW i SWW, od momentu ich powstania, premier zobligowany jest nie tylko do załączenia opinii Kolegium, ale także opinii KSS. Natomiast w ustawie o CBA instytucja „załączania opinii” nie występuje. Jest to jeden z wielu przykładów niekonsekwencji prawodawcy, wskazujący na potrzebę całościowego przeglądu prawa służb specjalnych.

⁶⁷ Dopiero jesienią 2006 r. taki status szefa zaistniał w wojskowych służbach specjalnych. Nie posiadał go ani szef WSI, ani szefowie poprzedników tej instytucji.

⁶⁸ Mowa o art. 14 ust. 1 ustawy, zmodyfikowanym z dniem 28 września 2023 r. *Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze*, Dz.U. 2016 poz. 177.

⁶⁹ *Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające*.

Uprawnienie opiniodawcze prezydenta w zakresie obsady stanowisk szefów prowadzi do sporów politycznych, zwłaszcza w sytuacjach, gdy prezydent i premier reprezentują różne opcje polityczne. Od momentu, gdy prezydent uzyskał to prawo, czyli od 1 października 1996 r., były trzy takie okresy: 1997–2001, 2007–2010 oraz trwający od grudnia 2023 r. Pierwsza konfliktowa sytuacja miała miejsce na przełomie 1997 i 1998 r. Po zwycięskich dla prawicy wyborach nie tylko wymienieni zostali szefowie obu służb specjalnych, ale dokonano także znaczącej wymiany kadr wyższego szczebla w UOP. Związany z lewicą prezydent A. Kwaśniewski domagał się od reprezentującego prawicę premiera wyjaśnień – jego zdaniem roszady personalne sprawiały wrażenie „rewanżu politycznego”⁷⁰. Prezydent nie podjął jednak próby zablokowania ani utrudnienia procesu powołania nowych szefów. Warto zaznaczyć, że zmiana z października 1996 r. dotyczyła wyłącznie szefa UOP – prezydent nie miał (i nadal nie ma) żadnego formalnego wpływu na obsadę innych wysokich stanowisk kierowniczych w służbach. Kiedy na stanowisko dyrektora Zarządu Wywiadu UOP powrócił Bogdan Libera, któremu – ze względu na jego rolę w tzw. aferze Olina – lewica była szczególnie niechętna, głowa państwa uznała to za „prowokację”. Prezydent A. Kwaśniewski zdawał sobie sprawę, że ustawa o UOP nie przewidywała w tym przypadku instytucji opiniowania czy konsultacji, ale uważał, że z perspektywy „dobrego obyczaju” powinien zostać o tym „powiadomiony”. Przekonywał: „Należało ze mną rozmawiać”⁷¹.

Najbardziej intensywne spory w tym zakresie toczyły się po wyborach parlamentarnych z października 2007 r., kiedy prezydentem był wywodzący się z Prawa i Sprawiedliwości (PiS) L. Kaczyński, a na czele rządu stanął D. Tusk z Platformy Obywatelskiej (PO). Kilka dni po wyborach bliski opcji prezydenta szef ABW Bogdan Świączkowski podał się do dymisji, a p.o. szefa Agencji został Jerzy Kiciński. Po jeszcze jednym „prześciowym” szefie, 16 listopada premier D. Tusk powierzył pełnienie obowiązków szefa ABW Krzysztofowi Bondarykowi. W grudniu wystąpił do prezydenta o opinię w sprawie powołania szefa ABW, przedstawiając K. Bondaryka jako kandydata. Prezydent w odpowiedzi, po 18 dniach, przesłał pytania dotyczące jego przeszłości⁷². Kancelaria premiera nie udzieliła na nie odpowiedzi, uznając, że ich

⁷⁰ A. Kublik, *Służby przetrząśnięte*, „Gazeta Wyborcza”, 26 XI 1997.

⁷¹ A. Kwaśniewski, A. Michnik, A. Kublik, P. Stasiński, *Rozmawiajcie z Prezydentem*, „Gazeta Wyborcza”, 1 III 1998.

⁷² *List Prezydenta RP do Prezesa Rady Ministrów*, Prezydent.pl, 22.01.2008, www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosci/aktualnosci-rok-2008/list-prezydenta-rp-do-prezesa-rady-ministrow,26358,archive [dostęp: 25.02.2023].

przedstawienie było równoznaczne z wyrażeniem opinii. Od momentu wystąpienia o opinię do powołania szefa ABW (16 stycznia 2008 r.) minęło w sumie 26 dni. Jeśli zaś chodzi o wojskowy wywiad zagraniczny, to od października 2006 r. kierował nim bliski prezydentowi L. Kaczyńskiemu Witold Marczuk. 16 stycznia 2008 r., po 12 dniach oczekiwania na opinię prezydenta, został odwołany, a jego miejsce – jako p.o. – zajął Maciej Hunia. Zastępca szefa KPRP ocenił, że postępowanie premiera w obu przypadkach było „co najmniej przedwczesne”. Wprawdzie nie było to niezgodne z prawem, ale stanowiło „naruszenie dobrego obyczaju politycznego”⁷³. Politycy PiS zapowiedzieli wówczas wystąpienie do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie postępowania premiera⁷⁴, jednak brak jest informacji, że doszło do zrealizowania tej zapowiedzi. Z kolei PO poinformowała, że w związku z kontrowersjami dotyczącymi obsady stanowisk szefów ABW i SWW, w ustawach „będzie określony termin, w jakim ma być wydana opinia o kandydatach na stanowiska szefów tych służb”⁷⁵. Zmiany tej jednak nie wprowadzono.

Z obozem politycznym prezydenta L. Kaczyńskiego był także związany szef cywilnego wywiadu zagranicznego, wspomniany wcześniej Z. Nowek. Premier D. Tusk postanowił go odwołać, co ogłosił 22 stycznia 2008 r. Wcześniej Z. Nowek nie skorzystał z, jak to określił D. Tusk, możliwości „dobrowolnego i honorowego odejścia ze stanowiska”⁷⁶. Mijały kolejne tygodnie, a Z. Nowek pozostawał na stanowisku. „Czekamy na opinię prezydenta, by nie wywoływać zadrażeń. Nie ma powodu, by mówić jeszcze o jakimś opóźnieniu” – tłumaczył jeden z polityków rządzącej partii⁷⁷. Ostatecznie negatywna opinia prezydenta wpłynęła dopiero 3 marca, czyli po około 40 dniach. Tak jak w przypadku SWW, na czele AW stanął początkowo p.o. szefa, którym został Andrzej Ananicz. W ten sposób obóz premiera uniknął nawarstwienia sporu – prezydent nie ma bowiem formalnego wpływu na powierzenie funkcji p.o.

Jeszcze głośniejsza była sprawa pierwszego szefa CBA, Mariusza Kamińskiego, blisko związanego z PiS. Dodatkową okolicznością był fakt, że szef CBA jako jedyny spośród szefów służb powoływany jest na czteroletnią kadencję, a jej przerwanie powinno być umotywowane

⁷³ T. Nieśpiał, *Premier złamał procedurę czy dobre obyczaje*, „Rzeczpospolita”, 21 I 2008.

⁷⁴ *PiS zapyta Trybunał o powołanie szefów służb*, „Gazeta Wyborcza”, 1 II 2008.

⁷⁵ W, *Ile czasu na opinie o szefach służb?*, „Gazeta Wyborcza”, 29 I 2008.

⁷⁶ W, *Ananicz dostaje wywiad*, „Gazeta Wyborcza”, 6 III 2008.

⁷⁷ W, *Prezydent nie daje zwolnić gen. Nowka z Agencji Wywiadu*, „Gazeta Wyborcza”, 12 II 2008.

odpowiednio poważnymi okolicznościami. Kiedy PiS przegrało wybory w 2007 r., minął dopiero pierwszy rok kadencji M. Kamińskiego. Procedura odwołania została uruchomiona 7 października 2009 r. Pałac Prezydencki zapewnił, że opinia zostanie wystawiona „bez zbędnej zwłoki”⁷⁸. Uznawano, że głowa państwa ma dwa tygodnie na przedstawienie opinii⁷⁹. Jednocześnie prezydent L. Kaczyński publicznie negatywnie odniósł się do zamiarów szefa rządu, podczas gdy premier D. Tusk zapowiedział, że będzie czekał na opinię jedynie do końca tygodnia. Ostatecznie M. Kamiński został odwołany 13 października, przy czym premier uznał ustną deklarację prezydenta za wystawienie opinii. Zdaniem KPRM ustawodawca miał na myśli akt zasięgnięcia opinii, a nie jej dostarczenie w formie pisemnej. PiS prezentowało odmienne stanowisko, argumentując, że KPRM złamała prawo, nie czekając na opinię pisemną (która, już po odwołaniu, została zamieszczona na stronie internetowej prezydenta). Podobną ocenę przedstawiali już szef CBA, który podjął próbę dowodzenia swoich racji w postępowaniu sądowoadministracyjnym. Musiało się to skończyć niepowodzeniem, ponieważ sprawa dotyczyła stosunku wynikającego z nadrzędności i podległości organizacyjnej, a tym sądy administracyjne się nie zajmują.

Szczególnie zdestabilizowana pod tym względem była sytuacja w wojskowym wywiadzie wewnętrznym. Po odejściu Antoniego Macierewicza w listopadzie 2007 r., trzy osoby pełniły obowiązki szefa SKW, zanim 20 maja 2008 r. ostatni z nich, J. Nosek, objął stanowisko szefa.

Po wyborach parlamentarnych w 2023 r. na stanowisko premiera powrócił D. Tusk. Objął je 13 grudnia i tego samego dnia rozpoczął procedurę odwoływania szefów służb. 18 grudnia wpłynęła opinia prezydenta A. Dudy, a 19 grudnia szefowie wszystkich pięciu służb specjalnych zostali wymienieni, przy czym część osób objęła stanowisko jako p.o. Minister koordynator Tomasz Siemoniak komentował, że „opinia prezydenta nie jest wiążąca, z szacunkiem traktujemy pogląd głowy państwa”⁸⁰. Treści opinii nie ujawniono, a sam prezydent nie zabierał w tej sprawie głosu.

⁷⁸ „Prezydent zaopiniuje wniosek bez zbędnej zwłoki”, Prezydent.pl, 9.10.2009, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2009/prezydent-zaopiniuje-wniosek-bez-zbednej-zwloki,13354,archive> [dostęp: 16.02.2023].

⁷⁹ M. Kowalewski, EŻ, pn, *Mariusz Kamiński odwołany*, „Rzeczpospolita”, 14 X 2009.

⁸⁰ G. Latos, *Minister-koordynator służb specjalnych: Szybko nastąpią zmiany*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 18 XII 2023, [online] <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9383958,minister-koordynator-sluzb-specjalnych-szybko-nastapia-zmiany.html> [dostęp: 14.06.2024].

WNIOSKI

Po pierwsze, obowiązek informacyjny służb wobec głowy państwa powinien zostać bardziej przejrzysto umocowany w prawie. Można to osiągnąć drogą nowelizacji ustaw ustrojowych i wydanych na ich podstawie aktów wykonawczych. Zasadnym jest również stworzenie stałego, ustawowo umocowanego mechanizmu konsultacji pomiędzy BBN a służbami. W praktyce aparat analityczny prezydenta pracuje bowiem głównie na własnych materiałach i na własny użytek. Ta doktryna samowystarczalności jest manifestacją problemu tzw. polski resortowej, prowadzącego do marnotrawienia potencjału, czasu i środków administracji publicznej.

Po drugie, obowiązek opiniowania przez prezydenta kandydatów na szefów służb nie jest wystarczająco precyzyjny. Niewiążący charakter opinii prezydenta nie budzi wątpliwości, jednak niejasne pozostają kwestie dotyczące momentu wyczerpania obowiązku zasięgania opinii, czasu, jaki organ powołujący (lub odwołujący) powinien oczekiwać na jej wydanie oraz formy, jaką powinna ona przyjąć. Należy zakładać, że – zgodnie z kodeksem postępowania administracyjnego – procedura opiniowania powinna być przeprowadzona bez zbędnej zwłoki. Ustawodawca nie sprecyzował tego np. w sposób znany z *Ustawy o Policji*. Zgodnie z jej przepisami minister właściwy do spraw wewnętrznych powołuje (lub odwołuje) komendanta wojewódzkiego Policji na wniosek komendanta głównego, złożony po zasięgnięciu opinii wojewody. Jeśli organ powołujący (odwołujący) nie otrzyma opinii, powołanie (lub odwołanie) może nastąpić po upływie 14 dni od dnia przedstawienia wniosku o jej wydanie⁸¹. Braku tej klauzuli w ustawach ustrojowych służb nie należy traktować jako argumentu na rzecz interpretacji, że organ opiniujący posiada dowolność w długości namysłu poprzedzającego sformułowanie opinii. Gdyby przyjąć, że organ powołujący (odwołujący) musi czekać na opinię prezydenta „do skutku”, oznaczałoby to konieczność analogicznego postępowania w przypadku opinii Kolegium i KSS. Możliwość zwlekania z wydaniem opinii *ad infinitum* przez organ, któremu służby nie podlegają, tworzyłaby pozanormalne uprawnienie władcze, co mogłoby prowadzić do destabilizacji służb, a tym samym być niepożądane z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa. Przyjęcie takiej interpretacji stałoby też w sprzeczności z wykładnią językową. Przepis odnosi się bowiem ewidentnie do wy-

⁸¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 1990 nr 30 poz. 179.

konywanej czynności „zasięgania” („zasięgnięcia”), a nie do jej efektu. Dlatego też należy rozważyć wprowadzenie wspomnianego mechanizmu znanego z *Ustawy o Policji* lub zastąpienie prezydenckiego opiniowania instytucją obligatoryjnego informowania. Takie rozwiązanie byłoby czytelnym sygnałem, że głowa państwa nie posiada żadnych uprawnień w zakresie obsady stanowisk szefów służb. Alternatywnie można rozważyć wyposażenie prezydenta w uprawnienie tożsame z tym, jakie posiada w przypadku powoływania zastępców prokuratora generalnego. Wskazanie w ustawie, że szefowie służb specjalnych są powoływani „po uzyskaniu opinii” głowy państwa oznaczałoby, że obligatoryjne jest zarówno zwrócenie się przez premiera z wnioskiem o opinię, jak i wstrzymanie się z powołaniem lub odwołaniem do jej otrzymania.

BIBLIOGRAFIA

- A.M., PAD, *Czy Lech Wałęsa przetrzymuje tajne dokumenty*, „Rzeczpospolita”, 30 X 1996.
- ABW w latach 2015–2019, materiał ABW.
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, BU 2386/24502, Rozkaz ministra obrony narodowej nr Pf 42/org. z dn. 18.04.1990 r. w sprawie rozformowania Wojskowej Służby Wewnętrznej, utworzenia Żandarmerii Wojskowej oraz połączenia służb wywiadu i kontrwywiadu.
- Autopoprawka do rządowych projektów ustaw, druk nr 1646 z 16 IV 1996 r.
- Bożek M., Czuryk M., Karpiuk M., Kostrubiec J., *Służby specjalne w strukturze władz publicznych. Zagadnienia prawnoustrojowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Chlebowicz P., *Czynności analityczno-informacyjne w polskim porządku prawnym*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 51, <https://doi.org/10.32041/pwd.5102>.
- Perfecki W., *Andrzej Duda chce wiedzieć więcej*, „Rzeczpospolita”, 5 XI 2018.
- Flanagan S.J., *Managing the Intelligence Community*, „International Security” 1985, t. 10, nr 1.
- Głajcar R., *Dwadzieścia pięć lat powszechnych wyborów prezydenckich w Polsce. Potrzeba rewizji?*, „Studia Politologiczne” 2016, t. 42.
- Gogolewska A., *Problemy cywilnej kontroli nad wojskiem w świetle zmian w ustawodawstwie polskim po 1989 r.*, „Sprawy Międzynarodowe” 1996, t. 49, nr 1.
- Informacja o wynikach działalności Centralnego Biura Antykorupcyjnego w 2016 r.*, Warszawa 2017.

- Informacja o wynikach działalności Centralnego Biura Antykorupcyjnego w 2015 r.*, Warszawa 2016.
- Jagielski T., *Prezydent RP jako polityczny przedsiębiorca*, „Studia Polilogiczne” 2024, t. 71, <https://doi.org/10.33896/SPolit.2024.71.13>.
- Kaczyński J., Kurski J., Semka P., *Gdzie tkwił błąd?*, w: J. Kurski, P. Semka, *Lewy czerwcowy. Mówią: Kaczyński, Macierewicz, Parys, Glapiński, Kostrzewa-Zorbas*, Editions, Warszawa 1993.
- Kallas M., *Mała konstytucja z 1992 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1993.
- Karpiuk M., *Pozycja prawno-ustrojowa Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w sferze obronności*, „Ius et Securitas” 2024, nr 1.
- Kelly W.E., *The President and Intelligence Communities: A Study of Conflict*, „American Intelligence Journal” 2019, t. 36, nr 2.
- Kęsek P., *Obsada stanowisk szefów cywilnych służb specjalnych w Polsce – uregulowania prawne*, „Studia Prawnicze: Rozprawy i Materiały” 2020, nr 2, t. 27, <https://doi.org/10.34697/2451-0807-sp-2020-2-010>.
- Kęsicka K., *pina, Deklaracja bez pokrycia*, „Gazeta Wyborcza”, 10 VI 1995.
- Kęsicka K., *Prezydent wszystkich policjantów*, „Gazeta Wyborcza”, 10 IX 1993.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Kowalewski M., EŻ, pn, *Mariusz Kamiński odwołany*, „Rzeczpospolita”, 14 X 2009.
- Kublik A., *Służby przetrzaśnięte*, „Gazeta Wyborcza”, 26 XI 1997.
- Kwaśniewski A., Michnik A., Kublik A., Stasiński P., *Rozmawiajcie z Prezydentem*, „Gazeta Wyborcza”, 1 III 1998.
- Kwaśniewski A., *Prezydent gra na środku pola. Wywiad dla „Trybuny”*. Warszawa, 30 kwietnia 1996 roku, w: *Przemówienia, listy, wywiady Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego: wybór*, t. 1, Kancelaria Prezydenta RP, Warszawa 1999.
- Latos G., *Minister-koordynator służb specjalnych: Szybko nastąpią zmiany*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 18 XII 2023, [online] <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9383958,minister-koordynator-sluzb-specjalnych-szybko-nastapia-zmiany.html> [dostęp: 14.06.2024].
- Lipski J., *Art. 12. Uprawnienia BOR*, w: *Ustawa o Biurze Ochrony Rządu. Komentarz*, red. K. Zeidler, Warszawa 2008.
- List Prezydenta RP do Prezesa Rady Ministrów*, Prezydent.pl, 22.01.2008, www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosci/aktualnosci-rok-2008/list-prezydenta-rp-do-prezesa-rady-ministrow,26358,archive [dostęp: 25.02.2023].
- Małecki G., Maziewski Ł., *W cieniu. Kulisy wywiadu III RP*, Bellona, Warszawa 2021.
- Milewicz E., *Cała władza nad wojskiem?*, „Gazeta Wyborcza”, 27 IV 1992.

- Nieśpiał T., *Premier złamał procedurę czy dobre obyczaje*, „Rzeczpospolita”, 21 I 2008.
- Nosek J., Zieliński R., *Część I. Ścigany: Janusz Nosek*, w: R. Zieliński, *Ścigani. Jak „dobra zmiana” niszczyła polskie służby specjalne*, Znak, Kraków 2020.
- Nyzio A., *Rakowiecka w remoncie. Transformacja polityki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w latach 1989–1993*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2020, <https://doi.org/10.12797/9788381382694>.
- Nyzio A., *Wpływ prezydenta Polski na prawo, programowanie i stopnie służb specjalnych*, „Studia Polityczne” (artykuł został przyjęty do druku – publikacja planowana na 2026 r.).
- Ocena demokracji i polskiego systemu politycznego*, „Komunikat z badań” Centrum Badania Opinii Społecznej, BS/52/52/96, Warszawa 1996.
- Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Finansów Publicznych (nr 390) z dnia 8 listopada 2018 r.*, Kancelaria Sejmu, Biuro Komisji Sejmowych, VIII kadencja.
- Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Regulaminowej, Spraw Poselskich i Immunitetowych (nr 73) z dnia 23 października 2018 r.*, Kancelaria Sejmu, Biuro Komisji Sejmowych, VIII kadencja.
- PiS zapyta Trybunał o powołanie szefów służb*, „Gazeta Wyborcza”, 1 II 2008.
- Pismo ministra spraw wewnętrznych Jerzego Koniecznego do zastępcy prokuratora generalnego Ryszarda Michałowskiego*, w: *Biała księga. Akta śledztwa prowadzonego przez Prokuraturę Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie w sprawie wniosków Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19.12.1995 r. i 16.01.1996 r. (sygnatura akt PoŚl 1/96)*, Centrum Informacyjne Rządu, Warszawa 1996.
- PK, MU, EK, *Prezydent przeciw nominacji Zacharskiego*, „Rzeczpospolita”, 18 VIII 1994.
- Podolski A., *Wstęp*, w: W. Skomra, *Zarządzanie kryzysowe. Praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*, Presscom, Wrocław 2010.
- Prawne aspekty funkcjonowania służb specjalnych na przykładzie Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, red. P. Burczaniuk, ABW-DiG, Warszawa 2021.
- „Prezydent zaopiniuje wniosek bez zbędnej zwłoki”, Prezydent.pl, 9.10.2009, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2009/prezydent-zaopiniuje-wniosek-bez-zbednej-zwloki,13354,archive> [dostęp: 16.02.2023].
- Rabiej P., Rosińska I., *Kim pan jest, panie Wachowski?*, BGW, Warszawa 1993.
- Raport z działalności Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w 2010 r.*, Warszawa 2011.
- Relacja Jana Widackiego, 9 III 2023 r.
- Relacja Radosława Kujawy, 24 X 2023 r.

Relacja Zbigniewa Siemiątkowskiego, 22 VI 2023 r.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Obrony Narodowej, Dz.U. 1996 nr 94 poz. 426.

„Są dokumenty dyskwalifikujące Szatkowskiego w roli ambasadora NATO”. *Koordynator służb ujawnia*, PAP, 5.05.2024, <https://www.pap.pl/aktualnosci/sa-dokumenty-dyskwalifikujace-szatkowskiego-w-roli-ambasadora-nato-koordynator-sluzb> [dostęp: 14.06.2024].

Sienkiewicz B., *Historia pewnego złudzenia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2010, wydanie specjalne „20-lecie UOP/ABW”.

Surmański M., *Bezpieczeństwo i obronność państwa w świetle kompetencji prezydenta RP i Rady Ministrów*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2013, nr 1(25).

Szustakiewicz P., *Definicja i zakres prawa służb specjalnych*, Difin, Warszawa 2021.

Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, Dz.U. 1992 nr 84 poz. 426.

Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli, Dz.U. 1995 nr 13 poz. 59.

Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Dz.U. 2002 nr 74 poz. 676.

Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1990 nr 67 poz. 397.

Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze, Dz.U. 2016 poz. 177.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 1990 nr 30 poz. 179.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, Dz.U. 1990 nr 30 poz. 181.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa, Dz.U. 1990 nr 30 poz. 180.

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. 1989 nr 19 poz. 101.

Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej, Dz.U. 1996 nr 106 poz. 496.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, Dz.U. 2006 nr 104 poz. 708.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, Dz.U. 2006 nr 104 poz. 709.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, Dz.U. 2006 nr 104 poz. 711.

- W, *Ananicz dostaje wywiad*, „Gazeta Wyborcza”, 6 III 2008.
- W, *Ile czasu na opinie o szefach służb?*, „Gazeta Wyborcza”, 29 I 2008.
- W, *Prezydent nie daje zwolnić gen. Nowka z Agencji Wywiadu*, „Gazeta Wyborcza”, 12 II 2008.
- Wiceszef BBN: *W służbie dyżurnej Prezydenta będą łącznościowcy*, Prezydent.pl, 27.11.2018, www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/wiceszef-bbn-w-sluzbie-dyzurnej-prezydenta-beda-lacznosciowcy,11051 [dostęp: 22.02.2023].
- „Wprost”, 14 II 1999, nr 6.
- Wykonanie budżetu państwa w 2019 r. w części 01 – Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, KBF.430.005.2020, nr ewid. 83/2020/P/20/001/KBF, Warszawa 2020.
- Zagórska A., *Rola prezydenta RP w dziedzinie bezpieczeństwa państwa*, Elipsa, Warszawa 2023.
- Zalewski S., *Kontrola służb specjalnych w Polsce*, Difin, Warszawa 2021.
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 września 2023 r. w sprawie organizacji oraz zakresu działania Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, M.P. 2023 poz. 1016.
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 czerwca 2022 r. w sprawie organizacji oraz zakresu działania Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, M.P. 2022 poz. 629.
- ZŁ, *Tajne służby we władzy ministra*, „Rzeczpospolita”, 18 I 1996.
- Zwalczanie zagrożeń wywiadowczych przeciwko Polsce*, Warszawa 2023.

Arkadiusz Nyzio – PhD, is an assistant professor at the Faculty of International and Political Studies at Jagiellonian University. He also lectures at the Faculty of Law at Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University. He specializes in the political history of Poland and Central and Eastern Europe, as well as internal security issues. He has been nominated twice for the Kazimierz Moczarski Award.

Arkadiusz Nyzio – doktor, adiunkt na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wykłada również na Wydziale Prawa Uniwersytetu Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie. Specjalizuje się w historii politycznej Polski i Europy Środkowo-Wschodniej oraz problematyce bezpieczeństwa wewnętrznego. Dwukrotnie nominowany do Nagrody im. Kazimierza Moczarskiego.